

معرفی بورس کالای کشاورزی ایران و استراتژی پنج ساله آتی

امیر حسین چیدری*

چکیده:

بزرگترین بورسهای مهم کالائی جهان عبارتند از: هیئت تجارت شیکاگو (CBOT) بعنوان دومین مرکز بزرگ معاملات آتی، بورس تجاری شیکاگو (CME) بعنوان چهارمین مرکز بزرگ داد و ستد دنیا، بورس کالای کانادا در شهر وینیپگ (WCE) بعنوان چهل و یکمین بورس بزرگ دنیا، در آمریکا جنوبی و مرکزی بورس آتی برزیل (BM&F)، در اروپا بورس قراردادهای آتی و مالی بین‌المللی لندن (Liffe) و بورس فلزات لندن (LME)، بورس Euonext (واقع در اروپا) بعنوان بزرگترین مرکز دادوستد آتی در جهان، در مجارستان بورس کالای بوداپست بعنوان 44 امین بورس بزرگ دنیا از نظر حجم معاملات، در آسیا بورس غلات توکیو (TGE) و دالیان چین، در آفریقا بورس قراردادهای آتی آفریقای جنوبی (SAFEX) به عنوان مهمترین بورسهای کالائی می‌باشند.

از محسنات بورسهای کالائی در جهان و ایران می‌توان به انتقال ریسک قیمتی، شفافیت قیمت، وجود آوردن بازار رقابتی، تغییر الگوی کشت، افزایش کارایی شبکه توزیع محصول، استاندارد کردن کالا، پیوستن به سازمان تجارت جهانی WTO، توسعه سرمایه‌گذاری و توسعه بازار مالی اشاره نمود.

در بررسی عملکرد بورس کالای کشاورزی ایران، کل ارزش و حجم معاملات در نه ماهه فعالیت بورس کالا به ترتیب در حدود 188 میلیارد ریال و 107.6 هزار تن بوده است. در طی این مدت در حدود 1308 هزار تن کالا در بورس کالا عرضه شد که تقریباً برای 190 هزار تن تقاضا وجود داشت.

در نه ماهه اول تأسیس بورس کالا، محصول ذرت با سهم 56 درصد در رتبه اول، گروه کنجاله‌ها با 20 درصد در رتبه دوم و گروه جو دامی با 19 درصد از کل تعداد قراردادهای تسویه شده در رتبه سوم قرار دارند.

ارزش کل معاملات در بورس کالا طی دوره مورد بررسی از حدود 47 میلیارد ریال در مهرماه سال 1383 به طور متوسط با نرخ کاهشی 27- درصد، به حدود 3 میلیارد ریال در خرداد ماه سال 1384 کاهش پیدا کرد. حجم کل معاملات نیز از حدود 26 هزار تن در مهرماه 1383 به حدود 1.6 هزار تن در خرداد ماه سال 1384 کاهش پیدا کرده است.

برای رسیدن به اهداف اصلاح ساختار بازار و گسترش بازار سرمایه در بخش کشاورزی در سازمان 8 استراتژی توسعه در برنامه پنج ساله طراحی شده اند که عبارتند از: استراتژی اول جایگاه حقوقی، استراتژی دوم سازمانی، استراتژی معاملات، استراتژی فعال سازی شرکتهای کارگزاری، استراتژی حمایتی، استراتژی توسعه، استراتژی فرهنگ سازی و استراتژی راه اندازی OTC می‌باشند.

مقدمه:

در حالیکه بیش از یک و نیم قرن از پیدایش بورس کالای کشاورزی در جهان می‌گذرد در طی دو دهه گذشته، تب توسعه بورس کالا در دنیا به شدت افزایش یافته است. عمده انگیزه برای این تلاشها به چالشهای موجود در بازار سنتی برمی‌گردد. عمدهترین علت پیدایش این بازارها پدیدار شدن مشکلات و موانعی بر سر راه دادوستد سنتی محصولات کشاورزی می‌باشد. وجود مشکلاتی همچون نوسانات شدید قیمتی که ناشی از تغییرات آب و هوایی می‌باشد، سازوکار نامناسب توزیع محصولات کشاورزی و بالاخره پایین بودن کیفیت محصولات کشاورزی به دلیل عدم رعایت استانداردهای مشخص از جمله دلایلی بودند که سبب تأسیس بورسهای کالای کشاورزی گردید. راه اندازی و تأسیس این بورسها در کشورهای مختلف سبب گردید تا تولیدکنندگان محصولات کشاورزی از طرفی قادر باشند در یک فضای رقابتی و کاملاً آزاد کالاهای خود را دادوستد کنند و از طرف دیگر از نوسانات شدید قیمت محصولات کشاورزی نیز در امان باشند. به عبارت دیگر تولیدکنندگان محصولات کشاورزی به این دلیل وارد این بازارها می‌شوند تا بتوانند خطر موجود در قیمت‌ها را کنترل و مدیریت نمایند. سازوکار تمامی

* عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

بورس‌های کالا کشاورزی به گونه‌ای طراحی شده است که علاوه بر تولیدکنندگان محصولات کشاورزی سوداگران نیز می‌توانند در این بازارها به فعالیت بپردازند و از ریسک موجود در قیمت‌ها در جهت حداکثر کردن سود خود استفاده کنند.

تاریخچه بورس کالای کشاورزی در جهان:

در آخرین دهه قرن بیستم، همزمان با فروپاشی اقتصاد اردوگاه شرق، بازارهای بورس متعددی در این کشورها برای احیای اقتصاد و جذب سرمایه افتتاح شد. گرچه روند شتاب زده و بدون مطالعه موجب ناکامی و حتی تعطیلی بسیاری از بورسهای تازه تاسیس گردید. در سالهای پایانی دهه آخر قرن بیستم به بعد تمایل به تاسیس و تقویت بورس کالا در دیگر کشورهای در حال توسعه تقویت شد. در این قسمت به بررسی الجمالی بورسهای جهان می‌پردازیم.

- آمریکا

تمامی بورس‌های آتی در ایالات متحده آمریکا از اواخر قرن نوزدهم و یا اوایل قرن بیستم آغاز به کار کرده‌اند. همه این بورس‌ها در ابتدا بعنوان بورس کالا شروع به فعالیت نمودند. ولی از اوایل دهه 1980، دادوستد قراردادهای آتی مالی در اولویت اول قرار گرفته است. در کل سابقه فعالیت بورس کالا در آمریکا بیش از صد سال می‌باشد.

تا سال 1998 هیئت تجارت شیکاگو (CBOT) بزرگترین مرکز دادوستد قراردادهای آتی در دنیا بود. اما امروزه دومین مرکز بزرگ معاملات آتی در دنیا است. حجم معاملات این بورس در سال 2003 در حدود 343 میلیون قرارداد معادل 11 درصد حجم کل دادوستد جهانی گزارش شده است. محصولات عمده مورد معامله در این بورس عبارتند از پنبه، الیاف، گوشت، غلات و محصولات لبنی می‌باشند. دومین بورس واقع در شهر شیکاگو، «بورس تجاری شیکاگو (CME) است که با حجم معاملات 8/5 درصد حجم کل دادوستد جهانی در سال 1999 بعنوان چهارمین مرکز بزرگ دادوستد دنیا معرفی شده است. در هیئت تجاری شیکاگو انواع گوشت، محصولات لبنی و کود دادوستد می‌شود.

در بین بورس‌های بسیار بزرگ دنیا، بورس تجاری نیویورک (NYMEX)، تنها بورس کالایی است که در آن فقط قراردادهای کالا معامله می‌شود. در این بازار، انواع قراردادهای فلزات از جمله طلا، نقره، آلومینیم و... گاز و نفت و برق و دیگر کالاهای دادوستد می‌شود.

یکی دیگر از بورسهای کالایی مهم در آمریکای شمالی بورس کالای کانادا در شهر وینیپگ می‌باشد. در بورس کالایی وینیپگ WCE، انواع محصولات کشاورزی از جمله گندم، جو، کانولا، بذر کتان و نخود دادوستد می‌شود و می‌توان گفت که این بازار یک بورس کالایی کشاورزی است و در رتبه‌بندی بورس‌های کالا در سال 1999 بعنوان چهارویکمین (41) بورس بزرگ دنیا معرفی شده است و تعداد معاملات این بازار در سال 2004 در حدود 2 میلیون قرارداد بوده است و در سال 2004 جشن صد سالگی خود را برگزار کرد.

بسیاری از بورس‌های کالایی واقع در آمریکا جنوبی و مرکزی به دادوستد فیزیکی یا تحویل آتی کالاها مشغولند. در این منطقه یکی از قدیمی‌ترین بورس‌های کالا در جهان بنام Bolsa de Cereals در آرژانتین قرار دارد که در سال 1907 راه‌اندازی شده است. البته در آرژانتین سه بورس کالایی دیگر به اسمی Bolsa de Comercio de santa Fe، Future Market Rosario و Rosario Future Exchange وجود دارند. یکی دیگر از بورس‌های نسبتاً بزرگ در آمریکای جنوبی بورس آتی برزیل (BM&F) است. با اینکه قدمت این بازار به سال 1985 برمی‌گردد اما در سال 1999 بعنوان یازدهمین بورس بزرگ دنیا با حجم معاملات پنجاه و شش میلیون قرارداد معرفی شده است. در این بازار انواع قهوه، پنبه، سویا، شکر و... دادوستد می‌شود. همچنین در برزیل بورس‌های دیگری نیز فعالند که در گستره این کشور پخش شده‌اند و دادوستدهای نقدی و آتی را از طریق یک شبکه الکترونیکی انجام می‌دهند. در کشورهای السالوادور، هندوراس، کاستاریکا، کلمبیا، اکوادور، پرو و بولیوی راه‌اندازی بورس‌های کالا عمدتاً پاسخی به آزادسازی تجارت داخلی بوده و بعنوان یک مکانیزم سامان‌دهی جریان تجارت داخلی کالاها در این کشورها شکل گرفته‌اند.

- اروپا

اروپا مرکز قدیمی‌ترین و جدیدترین بورس‌های کالا در دنیاست. تأسیس و شروع به کار بورس کالا در بریتانیا «بورس قراردادهای آتی و مالی بین‌المللی لندن (Liffe) و بورس فلزات لندن (LME)» به قرن نوزدهم میلادی برمی‌گردد. سومین بورس کالا یعنی بورس بین‌المللی نفت (IPE) در اواخر دهه ۱۹۷۰ راه‌اندازی شده است. راه‌اندازی این بورس به منظور بازاریابی و قیمت‌گذاری نفت بود. براساس رتبه‌بندی حجم فعالیت در سال ۱۹۹۹، بورس Euonext که ترکیبی از بورسهای فرانسه، آلمان و انگلستان می‌باشد (واقع در اروپا) بعنوان بزرگترین مرکز دادوستد آتی در جهان شناخته شده است. در فرانکفورت (آلمان) ۳۴۰ میلیون قرارداد آتی در سال ۱۹۹۹ معامله شده است که معادل ۱۴ درصد از حجم کل دادوستد جهانی می‌باشد. بورس پاریس (Monep، Matif سابق) با دادوستد ۱۸۷ میلیون قرارداد آتی در سال ۱۹۹۹ بعنوان پنجمین بورس دادوستد آتی از نظر حجم فعالیت معرفی شده است. حجم دادوستد این بورس در سال ۱۹۹۹ معادل ۸ درصد دادوستد کل جهانی می‌باشد. بورس قراردادهای آتی و مالی لندن Liffe با حجم دادوستد ۵ درصد جهان، هفدهمین بورس بزرگ دنیاست. در بورس فلزات لندن طی سال ۱۹۹۹ معادل ۲/۵ درصد حجم کل دادوستد جهانی قراردادهای معامله انجام گرفته است.

البته، در اروپا هنوز بورس‌های کالا به سبک و سیاق قدیمی، یعنی دادوستد نقدی و فیزیکی کالا، فعالند. از جمله این مراکز می‌توان بازار رانگیس فرانسه (f.f.r) برای دادوستد میوه و سبزیجات و بازار حراجی گل در Aalsmeer را نام برد که در واقع بازارهای فرابورس (OTC) می‌باشند. در تمامی بورس‌های کالایی موجود در این قاره، دادوستد به شیوه الکترونیک انجام می‌پذیرد. Euonext تنها بورسی است که دادوستد قراردادها را از همان ابتدا با سیستم الکترونیک شروع کرد. در این مرکز برخلاف بورس‌های قدیمی هیچ‌گونه تالار حراج حضوری وجود ندارد و تمامی سفارش‌های خرید یا فروش قراردادها مستقیماً با استفاده از یک سیستم کامپیوتری انجام می‌پذیرد. در حالیکه بورس‌های پاریس و لندن اخیراً از حراج حضوری به سیستم الکترونیک روش داده‌اند.

اروپای شرقی:

در اسلونی یک بورس الکترونیک بنام Exchange of Ljubljana در سال ۱۹۹۵ شروع به کارکرد در این بورس حجم وسیعی از قراردادهای آتی پول و دو قرارداد آتی غلات دادوستد می‌شود. در مجارستان، بورس کالایی بوداپست، در سال ۱۹۹۰ بعنوان یک بورس با سیستم حراج حضوری شروع به فعالیت نمود و تا امروز بسیار موفق بوده است و در رتبه‌بندی بورس‌ها در سال ۱۹۹۹ در ردیف ۴۴ بورس بزرگ دنیا از نظر حجم معاملات قرار دارد. همچنین بورس اوراق بهادار بوداپست بعنوان چهل و سومین بورس بزرگ دنیا معرفی شده است.

سایر بورس‌های کالایی واقع در اروپا، که بورس‌های دادوستد قرارداد آتی نیستند، عموماً از سال ۱۹۹۰ در کشورهای رومانی، بلغارستان، اوکراین، لیتوانی و اسلونی راه‌اندازی شده‌اند. بیشتر آنها روی دادوستد فیزیکی و تحویل فوری کالا (یعنی دادوستد نقدی) متمرکز شده‌اند. البته در بورس کالایی رومانی که در سال ۱۹۹۲ راه‌اندازی شد در شروع این قرن، بیش از صد بورس کالا در روسیه وجود داشت. البته لازم به ذکر است که تمامی بورس‌های کالایی در کشور روسیه به استثنای یک بورس، همگی به دادوستد نقدی و تحویل آتی یا فیزیکی کالا مشغولند.

یکی از مشهورترین بورس‌های کالایی کشاورزی در منطقه اروپای شرقی بورس کالایی بوداپست است. در ۱۵ آگوست ۱۹۸۹ بورس کالایی کشاورزی مجارستان پایه‌گذاری شد. غلات به عنوان اولین محصولات مورد دادوستد در این بورس بودند. بعدها بورس غلات تبدیل به مرکز معاملات بین‌المللی شد و در پی آن دادوستد احشام نیز در این بورس امکان‌پذیر گردید. در ابتدا دادوستد کالاهای کشاورزی و

احشام از طریق پیمان‌های آتی صورت می‌پذیرفت تا اینکه در سال 1994 قراردادهای آتی به عنوان ابزاری جدید جهت دادوستد کالاهای کشاورزی مورد تصویب قرار گرفت و کلیه کارگزاران و دلالتان در بورس کالای کشاورزی بوداپست از آن تاریخ به بعد گذشتند تا از طریق قراردادهای آتی به دادوستد غلات و احشام بپردازند. در حال حاضر کالاهای مورد دادوستد در بورس بوداپست عبارتند از: ذرت، گندم، گندم‌خوراکی، جوخوراکی، دانه‌آفتابگردان، دانه سویا و بذر شلغم می‌باشند.

یکی دیگر از بورسهای فعال در منطقه اروپای شرقی، بورس کالای کشاورزی بلغارستان می‌باشد. بورس کالای کشاورزی بلغارستان در صوفیا پایتخت این کشور مستقر است. بورس کالای کشاورزی صوفیا در سال 1991 تأسیس شد، و این فرصت را جهت شرکت‌کنندگان در بازارهای اروپای شرقی فراهم کرد تا بتوانند آزادانه در بخش غلات هم به صورت قراردادهای آتی به دادوستد کالا بپردازند. در بورس کالای کشاورزی صوفیا، هفت محصول استاندارد و تأیید شده در بخش کشاورزی هر چهارشنبه از ساعت 2 بعدازظهر به بعد دادوستد می‌شوند. این محصولات عبارتند از: آرد گندم؛ گندم خوراکی؛ جو؛ جوخوراکی؛ ذرت؛ آفتابگردان؛ لوبیای سفید می‌باشند.

علاوه بر دو بورس ذکر شده در منطقه اروپای شرقی، بورس‌های کالای کشاورزی دیگری در شهرهای ورشو، روسیه، اسلوانی، ترکیه و اکراین نیز در این منطقه مستقر می‌باشند که در جدول پیوست شرح مختصری در مورد آنها داده شده است.

- قاره آسیا

بورس‌های کالا عمدتاً در منطقه شرق و جنوب شرقی آسیا مستقر شده‌اند که این نکته حاکی از توجه عمیق کشورهای آسیای جنوب شرقی به راهاندازی این‌گونه از بورس‌ها می‌باشد. بورس‌های کالای کشاورزی در قاره آسیا اکثراً در کشورهای چین، هندوستان، اندونزی، سنگاپور و مالزی مستقر و فعال می‌باشند. در چین در حال حاضر 14 بازار آتی وجود دارد که در سه بورس شانگهای (Shanghai)، زنگزو (Zheng zhou) و دالیان (Dalian) واقع شده‌اند.

عمدتاً کالاهایی از قبیل جو، گندم، لوبیای قرمز، دانه بادام زمینی و کائوچو طبیعی در این سه بازار دادوستد می‌شوند. در بورس جدید شانگهای که «بورس آتی شانگهای» نامیده می‌شود، آلومینیم و کائوچو دادوستد می‌شود و در سال 1999، سی و ششمین (36) بورس بزرگ دنیا معرفی شده است. در سال 1992 کمیسیون تنظیم اوراق بهادار چین اقدام به تشکیل شبکه بازارهای کالا در چین نمود و از طریق این شبکه سه بورس دالیان، زنگزو و شانگهای قادر هستند که همزمان با یکدیگر ارتباط داشته باشند.

ترکیه از جمله کشورهای است که قدمت طولانی در ایجاد بورس دارد. تقریباً 20 بورس فعال در دادوستد کالا در این کشور وجود دارد. بقیه آنها با اینکه بورس نامیده می‌شوند ولی در حقیقت بعنوان مراکزی برای ثبت معاملات کالافعالیت می‌کنند. قدیمی‌ترین آنها در شهر ازمیر واقع شده است که شروع فعالیت آن به سال 1981 برمی‌گردد. تمامی بورس‌های ترکیه به دادوستد فیزیکی کالا مشغولند و حجم بسیار بزرگی از کالاها بطور آتی خرید و فروش می‌شود. بسیاری از آنها در پی آنند که فرم‌های پیچیده‌تر دادوستد، یعنی دادوستد بر مبنای رسید انبار و حتی قراردادهای آتی را در این مراکز دایر نمایند. البته در حال حاضر در بورس پنبه ازمیر (LCE) قراردادهای آتی پنبه دادوستد می‌شود.

بورس هنگ کنگ نیز یکی دیگر از بورس‌های بزرگ منطقه در آسیای جنوب شرقی است و در رتبه‌بندی سال 1999، در مقام 31 بورس بزرگ دنیا قرار دارد.

بورس‌های آتی در ژاپن از سال 1993 شروع به کار کرده‌اند و فقط 10 بورس از 17 بورس در سال 1999 فعال باقی مانده‌اند. بزرگترین بورس‌های ژاپن، بورس کالای توکیو (Tocom) و بورس غلات توکیو (TGE) هستند که به ترتیب پانزدهمین (15) و بیست‌ودومین (22) بورس بزرگ دنیا از نظر حجم معاملات در سال 1999 شناخته شده‌اند. بازارهای آتی کالا در هند سابقه بسیار طولانی دارند. اولین بازار آتی سازمان یافته در سال 1921 برای دادوستد انواع مختلف پنبه شروع به کار کرد و دومین کشوری که در قاره آسیا به لحاظ تعداد بورس‌ها حائز اهمیت می‌باشد کشور هندوستان است.

این کشور با توجه به توان بالا در تولید محصولات هم چون دانه‌های روغنی، ادویه‌جات و خشکبار در راه‌اندازی بورس‌های کالای کشاورزی اهتمام ورزیده و در چند شهر بزرگ و صنعتی هند بورس‌های کالای کشاورزی مستقر گردیده‌اند.

بزرگترین بورس کالای کشاورزی هندوستان در حال حاضر، بورس دانه‌های روغنی بمبئی می‌باشد. بورس بمبئی در سال 1947 با انجام معاملات بر روی دانه‌های روغنی آغاز به کار کرد اما در ابتدا دادوستد این محصولات از طریق پیمانهای آتی صورت می‌پذیرفت. آغاز دادوستد قراردادهای آتی در بورس بمبئی به سال 1955 باز می‌گردد.

بورس کالای سنگاپور از دیگر بورس‌های کالا در منطقه آسیا می‌باشد که کالاهای کشاورزی را نیز دادوستد می‌کند. دادوستد کائوچو در این کشور سابقه طولانی دارد و به 200 سال پیش باز می‌گردد. دادوستد کائوچو در این جزیره زمانی رونق گرفت که بازرگانان انگلیسی به این جزیره پا نهادند. هم‌زمان با فعالیت بازرگانان انگلیسی در این جزیره بازرگانان بسیار زیادی از شهرهای دیگر همچون توکیو، لندن، نیویورک، و شیکاگو با این مرکز تجاری ارتباط برقرار کردند. در ابتدا کالاهایی از قبیل کائوچو، قهوه و ادویه‌جات در این بورس دادوستد می‌شد و در حال حاضر بورس سنگاپور بزرگترین مرکز دادوستد کائوچوی طبیعی در دنیا می‌باشد. لازم به ذکر است که یک شبکه بین بورسی، بورس کالای سنگاپور و بازار پول سنگاپور را به یکدیگر ارتباط می‌دهد. این بورس در مقام نوزدهمین بورس بزرگ دنیا قرار دارد.

بورس کالای کوالالامپور (KLCE) زمانی شکل گرفت که روغن نخل به عنوان یک گیاه تزئینی وارد مالزی می‌شد، اما دادوستد تجاری روغن نخل از سال 1917 آغاز گردید. ظرفیت بالایی تولید این محصول در کشور مالزی از یک طرف و بازاریابی مناسب این محصول در کشورهای خارجی از طرف دیگر سبب راه‌اندازی بورس کالای کوالالامپور شد. براساس آخرین اطلاعات بدست آمده از فائو میزان تولید روغن در سال 2000 در کشور مالزی بالغ بر 10 میلیون تن بوده است. این حجم بالایی تولید روغن نخل سبب شده تا بالاترین حجم دادوستد در بورس کالای کشاورزی کوالالامپور نیز به روغن نخل اختصاص یابد. علاوه بر روغن نخل کالاهایی همچون قهوه و کائوچو نیز در این بورس دادوستد می‌شود. این بورس بعنوان 52 امین بورس بزرگ دنیا شناخته شده است.

قاره آفریقا

در قاره آفریقا چهار بورس کالای کشاورزی شناسایی شده‌اند که این بورس‌ها عبارتند از: بورس کالای کشاورزی کنیا، بورس کالای کشاورزی زامبیا، بورس قراردادهای آتی آفریقای جنوبی و بورس کالای کشاورزی زیمبابوه.

بزرگترین و فعالترین این بورس‌ها، بورس قراردادهای آتی آفریقای جنوبی (SAFEX) می‌باشد. بورس قراردادهای آتی آفریقای جنوبی در سال 1987 راه‌اندازی شده و در کنار بازار مالی بازار محصولات کشاورزی را نیز توسعه داده است.

بازار محصولات کشاورزی بورس آفریقای جنوبی از سال 1995 راه‌اندازی شده است. اولین کالاهایی که در این بازار دادوستد می‌شدند گوشت گاو و سیب‌زمینی بودند که تسویه قراردادهای این کالاها به‌صورت تحویل فیزیکی انجام می‌شد. از سال 1996 به بعد این دو کالا از فهرست کالاهای کشاورزی حذف و ذرت زرد و سفید در این بورس پذیرفته شد. حجم معاملات ذرت از سال 1996 تاکنون در بورس آفریقای جنوبی بالغ بر 420000 قرارداد می‌باشد. همچنین بر اساس آخرین امار فائو آفریقای جنوبی در تولید ذرت دارای مزیت نسبی است. علاوه بر ذرت که به عنوان یک محصول استراتژیک در آفریقای جنوبی شناخته می‌شود، دو کالای گندم و دانه آفتابگردان نیز از سال 1997 به فهرست کالاهای کشاورزی این بورس اضافه شدند.

بورس کالای کشاورزی زیمبابوه یکی دیگر از بورس‌های کالا در قاره آفریقا می‌باشد. اصلاحات انجام شده در بخش کشاورزی زیمبابوه یکی از مهمترین تحولات اقتصادی این کشور در دهه 90 می‌باشد چرا که بازار محصولات کشاورزی به خصوص غلات قبل از دهه 90 کاملاً در اختیار دولت بوده و این بازار توسط دولت کنترل می‌شد.

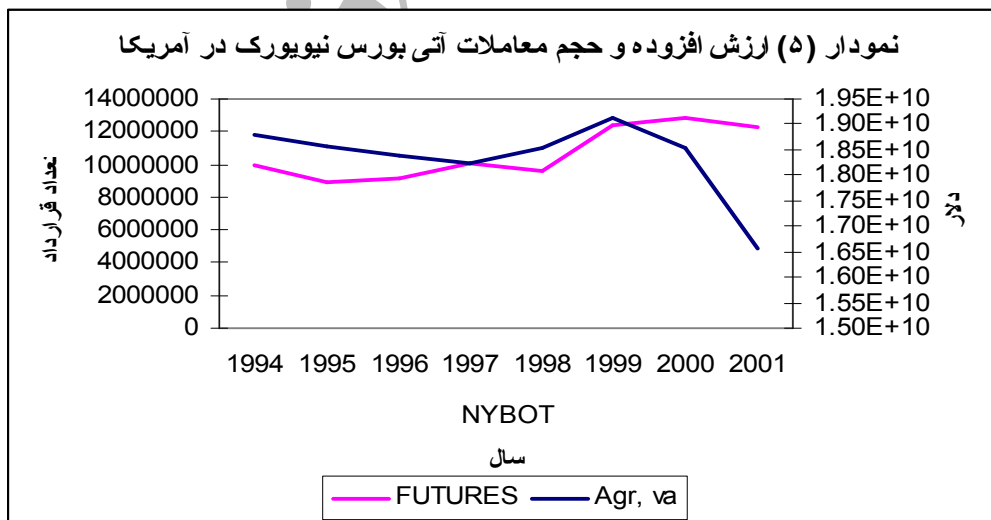

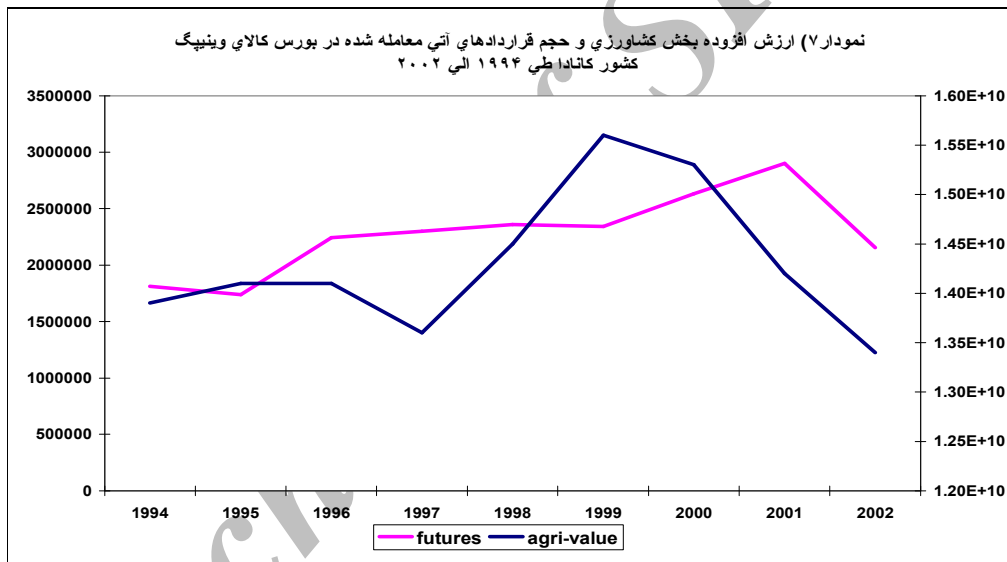
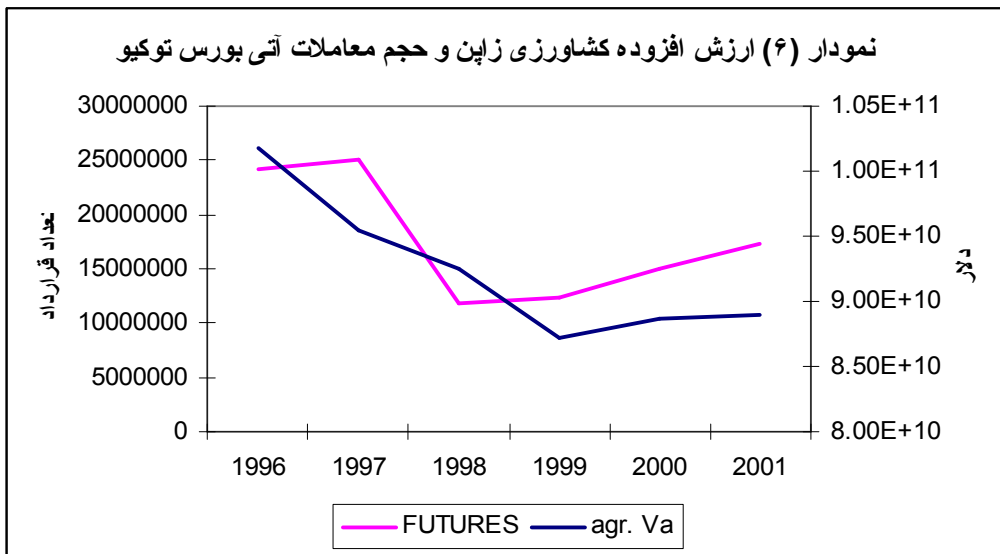
ایران:

در ایران نیز علی‌رغم کارکرد چند دهه بورس سهام و اوراق بهادار تهران که با فراز و نشیب زیاد همراه بود ایده راه اندازی بورس کالا و بویژه بورس کالاهای کشاورزی عمر طولانی ندارد. بورس کالای کشاورزی ایران در ۲۹ شهریور ماه سال جاری بطور رسمی وارد مرحله سوم از حیات تاریخی خود گردید. دو مرحله قبلی شامل انجام مطالعات و فعالیت های مربوط به راه اندازی علی‌رغم تازگی موضوعات کاری در کشور با همکاری و تلاش عده زیادی از کارشناسان و مجریان به گونه ای قابل تأیید به پایان رسید و هم اینک مرحله فعالیت آغاز گردیده است. همانگونه که در مطالعات، کارشناسان اقتصاد کشاورزی، بازار مالی و سرمایه با بررسی ساختار بخش کشاورزی و بازار محصولات آن از یکسو و انجام مطالعات تطبیقی و مقایسه ای بورس های کالایی در جهان از سوی دیگر و علی‌رغم محدودیت منابع و عدم دسترسی مستقیم و کامل به آنها، تا حد ممکن موفق شدند چهارچوبی روشن برای ایجاد بورس کشاورزی ارائه نمایند، در روند راه اندازی نیز تیمی متشکل از مدیران و کارشناسان با تجربه ضمن تکمیل مرحله قبلی در چهارچوب سیاست های تعیین شده توسط هیئت های نظارت و اجرایی و مدیریت مستقیم و موثر اجرایی، توانستند با گذر از موانع و تنگناها بنحوی موثر امکانات مورد نیاز برای ورود به مرحله سوم را فراهم سازند. مرحله ای که به لحاظ ویژگی های مربوط به بازار محصولات کشاورزی و همچنین مقتضیات سیستم های حقوقی، اداری و اقتصادی کشور مرحله ای سخت و دشوار به شمار رفته و موفقیت در آن، بیش از هرچیز در گرو گسترش عزم ملی ایجاد شده و حمایت های همه جانبه و موثرتر دولت و دستگاه های ذیربط به عنوان عامل عام و سازماندهی مناسب این مرحله از کار (مرحله فعالیت) به لحاظ حقوقی، برنامه ریزی و اجرایی به عنوان عامل خاص است.

جایگاه بورس در اقتصاد کلان کشورهای جهان

بررسی رابطه بین فعالیت بورس و رشد بخش کشاورزی در کشورهای آمریکا و ژاپن و کانادا حاکی از آن است که رابطه مثبتی بین این دو وجود دارد. این موضوع در نمودار (۵) و (۶) و (۷) قابل مشاهده است.

همانگونه که نمودارهای فوق نشان می دهند در کشورهای منتخب ایالات متحده آمریکا، ژاپن و کانادا روند تغییرات ارزش افزوده بخش کشاورزی به میزان بسیار زیادی از روندی مشابه با حجم معاملات در مهمترین بورسهای محصولات کشاورزی این کشورها برخوردار است.

- محسنات بورس کالای کشاورزی ایران

اثرات اقتصادی تأسیس بورس محصولات کشاورزی

بازار از دو رکن اساسی به نام عرضه و تقاضا تشکیل می شود و متغیرهای مزبور به طور عام بیانگر رفتار عرضه کنندگان و تقاضاکنندگان در آن است. ساختار بازار محصولات کشاورزی در ایران مطابق با یک بازار سنتی است که ایجاد تحول در آن از طریق تأسیس بورس محصولات کشاورزی اثرات اقتصادی زیادی را برجای می گذارد که برخی از مهمترین آنها عبارتند از:

انتقال ریسک

به علت طبیعت فعالیتهای کشاورزی، بنگاههای تولید و بازاریاب همیشه با نوسانات غیرقابل پیش بینی قیمت مواجه هستند. پرهیز از ریسک یکی از موانع رشد و توسعه بخش کشاورزی محسوب

می‌شود. به منظور رفع این مانع لازم است تا ابزارهای انتقال ریسک در اختیار کشاورزان قرار داده شود. ابزارهای انتقال ریسک که اینک در بخش کشاورزی ایران رواج بیشتری دارد عبارتند از: 1- پیش فروش و یا سلف بخشی از محصول 2- سلف همه محصول 3- ایجاد تنوع در تولید. به‌منظر می‌رسد در صورت ایجاد بورس کالا و انتقال بخش مهمی از ریسک‌های موجود به دیگران منجمله سوداگران، دلالان، تاجران و بازارسازان، کشاورزان و تولیدکنندگان با اطمینان بیشتر و کسب درآمد بالاتری در مبادلات نقدی و یا آتی بازار بورس شرکت می‌نمایند.

شفافیت قیمت

قیمت یک محصول و یا خدمات مهمترین متغیر اقتصادی محسوب می‌شود. بطور کلی شفافیت قیمت شرط لازم برای افزایش کارایی بورس و یکی از شرایط ایجاد بازار رقابتی محسوب می‌شود. بورس کالا علاوه بر شفاف کردن قیمت‌ها برای تولیدکنندگان، سوداگران و مصرف‌کنندگان منافع اقتصادی دربر خواهد داشت.

وجود آوردن بازار رقابتی

بطور کلی بورس کالا قادر است بازار محصولات کشاورزی را به رقابت کامل نزدیک کند. بر طبق تئوریهای اقتصادی، بهترین بازار برای محصولات کشاورزی در کشورهای در حال توسعه بازار رقابتی است به علت اینکه بخش کشاورزی کاربر بوده و به سرمایه‌گذاری کمتری نیاز دارد. و از طرف دیگر طبق نظریه‌های اقتصاد رفاه، کاهش قیمت و افزایش تولید در یک زمان باعث افزایش سطح رفاه جامعه می‌گردد. لذا شرایط بازار رقابتی است که قادر است بطور همزمان تخصیص بهینه جامعه (تولید کننده و مصرف‌کننده) را تضمین کند. بطور کلی بورس کالا قادر است بازار را به رقابت کامل نزدیک کند این موضوع از چند جنبه اهمیت دارد؛ اولاً بر طبق تئوریهای اقتصادی مناسبترین بازار برای محصولات کشاورزی، بازار رقابتی است. بورس با شفافیت، سیالیت و همگنی (با رعایت استانداردهای تعریف شده) ساختار بازار محصولات کشاورزی که در حال حاضر غیررقابتی است به شرایط رقابتی نزدیک می‌کند.

ثانیاً بورس کالا امکان تحمیل قیمت را توسط افرادی معدود کم می‌کند. جنبه دیگر از تغییر ساختار بازار که در ایران اهمیت دارد کمرنگ کردن انحصار دولتی است. بورس بعنوان یک جانشین برای سیاستگذاری دولتی محسوب می‌شود. بنابراین ابزار خوبی برای کاهش تصدی دولت در بازار محسوب می‌گردد.

نمودار (1) نمودار شمعی روند قیمت کنجاله سویا در هیئت تجاری شیکاگو تا آخر آوریل 2005

در نمودار (1) هر یک از خطوط عمودی نشانگر نشانگر سه قیمت در یک روز معاملات می‌باشد که یکی از قیمت‌ها در نقطه تعادلی در بازار می‌باشد که از تقاطع منحنی‌های عرضه و تقاضا بدست آمده است که یکی دیگر از خاصیت‌های بازار رقابتی می‌باشد.

بحث دیگری که در ساختار بازار محصولات کشاورزي مطرح است سیالیت می‌باشد. شرط سیالیت زمانی که بازار بصورت اول یا دوم کنترل شود از بین می‌رود. به بیان دیگر چنانچه قیمت‌های نقدی یا آتی از انعطاف‌پذیری کامل برخوردار نبوده و شکاف بین میزان فروش یا پیش فروش با خرید یا پیش خرید ایجاد شود بورس دچار رکود شده و ورود و خروج سوداگران به سادگی امکان‌پذیر نیست. لذا شرط سیالیت زمانی در بورس حاکم است که بازار مزبور آزاد از هر گونه کنترل و انحصار باشد. سیالیت که یکی از شرایط ساختار بازار رقابتی است تضمین‌کننده رونق فعالیت‌های کشاورزي و مرتبط با بخش کشاورزي است.

تغییر الگوی کشت

پیش‌بینی می‌شود با راه‌اندازی بورس محصولات کشاورزي و ایجاد شفافیت اطلاعات در مورد حجم مبادلات و نوسان قیمت به صورت روزانه، تغییراتی در الگوی کشت محصولات مورد معامله در تالار بورس ایجاد شود. قیمت محصول به عنوان یک متغیر اقتصادی در تصمیم‌گیری کشاورزان بی‌تأثیر نیست و باعث بوجود آمدن انگیزه در تولید محصولات محسوب می‌شود. در نتیجه افزایش نسبی قیمت بعضی از محصولات در تالار بورس، تمایل کشاورزان را برای تولید بیشتر این محصول بوجود می‌آورد، که در نتیجه بر الگوی کشت در مناطق مختلف کشور بی‌تأثیر نمی‌باشد.

افزایش کارایی شبکه توزیع محصول

محصولات کشاورزي می‌تواند از مسیرهای مختلفی از تولیدکنندگان به مصرف‌کنندگان، انتقال یابد. کشاورزان خردپا ممکن است تشخیص دهند که بهترین نحوه فروش محصول به دلالتان یا تجار دورمگرد و محلی باشد. برخی دیگر از تولیدکنندگانی که از تولید بیشتر محصول برخوردارند، محصول خود را برای تحویل به عمدهفروش و یا حتی خردفروش شخصاً حمل می‌کنند، به این ترتیب با قبول هزینه‌های بازاریابی، درآمد بیشتری به دست می‌آورند. تولیدکنندگانی که در حاشیه شهرها و در نزدیکی مراکز عمده مصرف قرار دارند و از آخرین و جدیدترین اطلاعات تغییرات قیمت محصولات در بازار خرده فروشی برخوردارند، در صورت مساعد بودن قیمت در کمتر زمان ممکن می‌توانند محصول را به بازار روانه کنند. ایجاد بورس باعث افزایش کارایی شبکه توزیع و یا عبارت دیگر اصلاح شبکه توزیع می‌شود. لذا کشاورزان می‌توانند با هزینه کمتری محصولات خود را به مصرف‌کنندگان نهائی برسانند و از درآمد بیشتری برخوردار شوند.

استاندارد کردن کالا

درجه‌بندی و استاندارد کردن یکی از خدمات بازاریابی است که تولید و مصرف را تسهیل می‌کند. مفهوم استاندارد کردن یعنی تعریف مشخصه‌ای برای هر کالا در هر درجه می‌باشد. استانداردها بر پایه مشخصه‌هایی قابل رؤیت و اندازه‌گیری استوار هستند مانند: وزن، اندازه، رنگ کالایی، رطوبت، طعم و غیره...

پیوستن به سازمان تجارت جهانی WTO

با توجه به جهانی شدن اقتصاد و موافقتنامه‌های کشاورزي در دور اروگوئه، عمدتترین تعهداتی که در موافقتنامه‌های کشاورزي برای کشورها در نظر گرفته شده: 1- تعهدات مربوط به دسترسی به بازار 2- تعهدات مربوط به کاهش حمایت داخلی است راه‌اندازی بورس محصولات کشاورزي در راستای دسترسی به شرایط مطلوب بازار محصول و کاهش تصدی‌گری دولت شرایط را برای پیوستن به WTO فراهم می‌کند.

توسعه سرمایه‌گذاری

اقتصاددانان معتقدند که بهترین روش برای تحول در بخش کشاورزي انجام سرمایه‌گذاری جدید توسط تکنولوژی‌های سرمایه‌بر میباشد، از طرف دیگر دو متغیر اصلی که در میزان سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزي تأثیرگذار است، نرخ بازده سرمایه و ریسک آن می‌باشد. با افزایش نرخ بازده سرمایه و

کاهش ریسک انتظار می‌رود سرمایه‌گذاری در بخش افزایش یابد یا بالعکس. بورس کالا (نقد و آتی) به لحاظ شفافیت اطلاعات و قیمت محصولات باعث توسعه سرمایه‌گذاری در این بخش می‌شود.
توسعه بازار مالی

در ایران بازار مالی بویژه در بخش کشاورزي رونق کمی دارد. میزان اعتباراتی که از طرف مؤسسات رسمی کشور نظیر بانکها پرداخت می‌گردد در مقایسه با میزان مورد نیاز ناچیز است. لذا کشاورزان بویژه کشاورزان خردمیا به ناچار برای تأمین اعتبارات خود از افراد یا مؤسسات غیررسمی تقاضای دریافت منابع مالی می‌کنند که به سهولت در اختیار آنان قرار می‌گیرد. اما هزینه اینگونه تأمین مالی برای کشاورزان بسیار زیاد است. بورس امکان برآورد کردن این نیاز را از طریق پیش‌فروش و یا قراردادهای آتی به قیمت عادلانه برای تولیدکنندگان فراهم می‌کند. همچنین بانکها و سایر مؤسسات اعتباردهنده می‌توانند مبنای خوبی برای میزان اعتبار، ارزش گذاری محصولات و مدت اعتبار بدست آورند. برای درک عدم تمایل بانکها به پرداخت تسهیلات در بخش کشاورزي، علی‌رغم حمایت دولت و ملی بودن اغلب بانکها، کافی است به عملکرد سالیانه این نوسانات توجه شود. بورس خود یک ابزار مالی محسوب می‌شود که بانکها نیز مانند تولیدکنندگان و تجار می‌توانند برای کسب انتفاع وارد آن شوند.

- عملکرد بورس کالا در 9 ماهه اول تأسیس :

کل ارزش و حجم معاملات بورس کالای کشاورزي ايران در نه ماهه اول تأسیس به ترتیب در حدود 188 میلیارد ریال و 107.6 هزار تن بوده است. در طی این مدت در حدود 1308 هزار تن کالا در بورس کالا عرضه شد که تقریباً برای 190 هزار تن تقاضا وجود داشت. به عبارت دیگر فقط برای 8 درصد از عرضه محصول، تقاضای موثر وجود داشته است. از کل مقدار تقاضا نیز در نه ماهه اول تأسیس بورس کالا نیز فقط 56.6 درصد منجر به تسویه شده اند. (جدول 1) از لحاظ بیشترین تعداد قرارداد تسویه شده طی هشت ماهه اول تأسیس بورس کالا، گروه ذرت با 6118 تعداد قرارداد در رتبه اول قرار دارد. گروه کنجاله ها با 2230 تعداد قرارداد تسویه شده در رتبه دوم قرار دارد. گروه جو دامی نیز با 2128 تعداد قرارداد تسویه شده در رتبه سوم قرار دارد.

جدول 1) گزارش 9 ماهه بورس کالای کشاورزي طی مهرماه 1383 الی خرداد ماه 1384

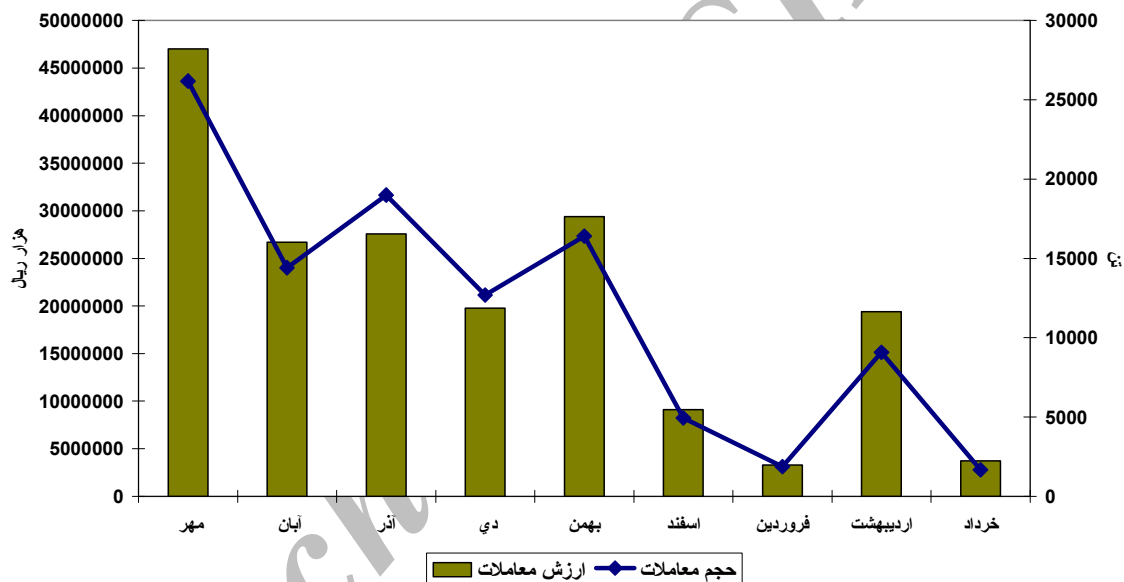
ارزش معاملات (هزار ریال)	سهم از کل تعداد قراردادهای تسویه شده (درصد)	تعداد قراردادهای تسویه شده	حجم معاملات (تن)	میزان تقاضا (تن)	میزان عرضه (تن)	
5189475	1	117	585	800	12296	برنج
27848730	19	2128	21280	32520	120940	جو
257725	0	18	0.09	0.13	2.95	زعفران
1805100	1	98	490	610	23820	نخود
41250	0	1	1	72	3466	پسته
61000	0	2	10	10	10790	عدس
94577630	55	6118	61180	104630	624180	ذرت
7260950	3	352	1760	5160	31150	شکر
51582000	20	2230	22300	46330	481360	کنجاله
188623860	100	11064	107606.09	190132.13	1308004.95	کل بازار

ارزش کل معاملات در بورس کالای کشاورزي طی دوره مورد بررسی از یک روند نزولی برخوردار بوده است. بطوریکه از حدود 47 میلیارد ریال در مهرماه سال 1383 به حدود 3 میلیارد ریال در خرداد ماه سال 1384 کاهش پیدا کرد. (نمودار 2) به طور خلاصه کل ارزش معاملات در

بورس کالای کشاورزی ایران در نه ماهه اول تأسیس بورس کالا به طور متوسط ماهانه با نرخي در حدود 27- درصد کاهش داشته است. روند حجم کل معاملات در بورس کالای کشاورزی طی ماههای اخیر نیز مانند روند ارزش کل معاملات بورس بوده است. بطوریکه حجم معاملات از حدود 26 هزار تن در مهرماه 1383 به حدود 1.6 هزار تن در خرداد ماه سال 1384 کاهش پیدا کرده است. به طور خلاصه کل حجم معاملات در بورس کالای کشاورزی ایران در نه ماهه اول تأسیس بورس کالا به طور متوسط ماهانه با نرخي در حدود 29- درصد کاهش داشته است. حجم و ارزش معاملات در تالار بورس همانند بازار محصولات کشاورزی از فراز و نشیب برخوردار بوده است. به نحوی که در اوایل پاییز بدلیل عرضه زیاد این محصولات، حجم معاملات نیز افزایش داشته است. در ماههای آخر سال متناسب با رکود تولید و عرضه (اولیه) محصولات، بورس نیز از رونق کمی برخوردار بوده است. این پدیده تا زمانی که بازار ثانویه تنظیم و تقویت نگردد و همچنین تا زمانی که فقط معاملات در تالار بصورت نقدي است این فرآیند طبیعتاً ادامه خواهد یافت.

نمودار 2) روند ارزش و حجم معاملات در بورس کالای کشاورزی ایران طی مهر ماه ۱۳۸۳ الی خرداد ماه ۱۳۸۴

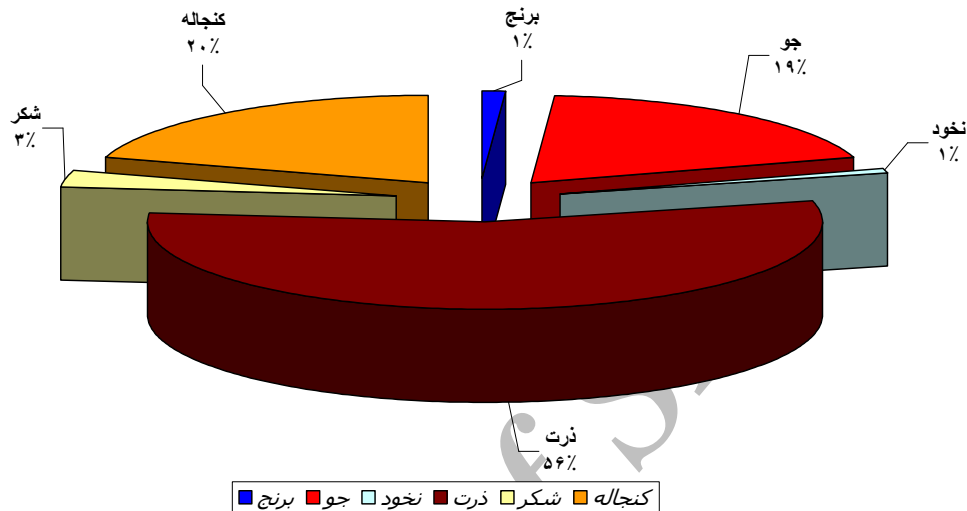
روند سهم محصول ذرت دامی از کل تعداد قراردادهای تسویه شده با نرخ کاهشی معادل 12- درصد از 73.7 درصد در مهر 1383 به 26 درصد در خرداد ماه سال 1384 کاهش پیدا کرده است. در گروه کنجاله ها نیز سهم این گروه از کل تعداد قراردادهای تسویه شده از 20.2 درصد در مهرماه به 69 درصد در خرداد ماه سال 1384 افزایش پیدا کرده است. در گروه جو سهم این محصول از کل تعداد قراردادهای تسویه شده از 0.7 درصد در مهر ماه به 5 درصد در خرداد ماه افزایش پیدا کرده است. نکاتی که حائز اهمیت است عبارتند از اولا معاملات ذرت به شدت بر رونق و رکود بورس موثر است. ثانیا به جز کنجاله ها و ذرت و زعفران بقیه محصولات فاقد تداوم معامله در بورس بوده اند. گرچه اغلب آنان دارای بازاری فصلی در ساختار سنتی نیز می باشند اما دوره زمانی کوتاه و فصلی برای معاملات يك کالا از جذابیت آن برای بورس می کاهد. لازم است با تقویت و سازماندهی بازار ثانویه، و ترغیب فعالان بازار برای مشارکت در معاملات بورس، می توان استمرار عرضه و تقاضا را در بورس کالا تضمین کرد.

با توجه به نمودار زیر همانطور که مشاهده می شود در نه ماهه اول تأسیس بورس کالا، محصول ذرت با سهم 56 درصد از کل تعداد قراردادهای تسویه شده در بورس کالای کشاورزی ایران در رتبه

اول قرار دارد. گروه کنجاله ها با سهم 20 درصد از کل در رتبه دوم و گروه جو دامی نیز در طی مدت مشابه با سهم 19 درصد از کل در رتبه سوم قرار دارد.

نمودار 3) سهم کالاهای مورد معامله در بورس کالا از کل تعداد قراردادهای تسویه شده طی مهر ماه ۱۳۸۳ الی خرداد ماه ۱۳۸۴

برنامه پنج ساله آتی بورس کالا

برنامه پنجساله اول بورس محصولات کشاورزی

هدف

با توجه به حجم معاملات در بورس از بدو تاسیس تا پایان خرداد ماه سال 1384 می توان پیش بینی کرد در طول سال اول حدود 250 هزار تن کالا معامله شود. در صورت تحقق این برآورد، مقدار معاملات نسبت به تولید بخش کشاورزی تنها 0.33 درصد را پوشش می دهد. اگر نسبت ارزش معاملات به ارزش افزوده بخش کشاورزی را بعنوان معیار عملکرد بورس در سال اول در نظر بگیریم این نسبت به 0.25 درصد نمی رسد (بر اساس آمار سال 1382).

اگر عملکرد بورس را تنها در مقایسه با تولیدات محصولاتی که در تالار مورد معامله قرار می گیرد سنجیده شود باز هم نشاندهنده اندازه کوچک فعالیت نسبت به پتانسیل می باشد. برای نمونه انتظار می رود با توجه به روند فعالیت سازمان طی شش ماه گذشته، حجم معاملات در طول اولین سال برای برنج 1000 تن، جو 50 هزار تن، زعفران 200 کیلوگرم، نخود 700 تن برسد. این مقادیر به ترتیب 0.04%، 1.6%، 0.1% و 0.2% از تولید سال 1382 را شامل خواهد شد.

با این مقدمه مشخص است که مهمترین هدف و بعنوان هدف کلی در برنامه پنج ساله آتی، افزایش نسبت های فوق می باشد. که از طریق رشد فعالیت بورس امکان پذیر است. همانند هر نهاد تازه تاسیس باید در این زمینه رشد صورت گیرد.

به این ترتیب هدف سازمانی در برنامه پنج ساله آتی رشد عملکرد سازمان می باشد. در راستای هدف سازمانی انتظار می رود در انتهای برنامه، حجم معاملات در سال آخر به 10 درصد تولید آن سال برسد.

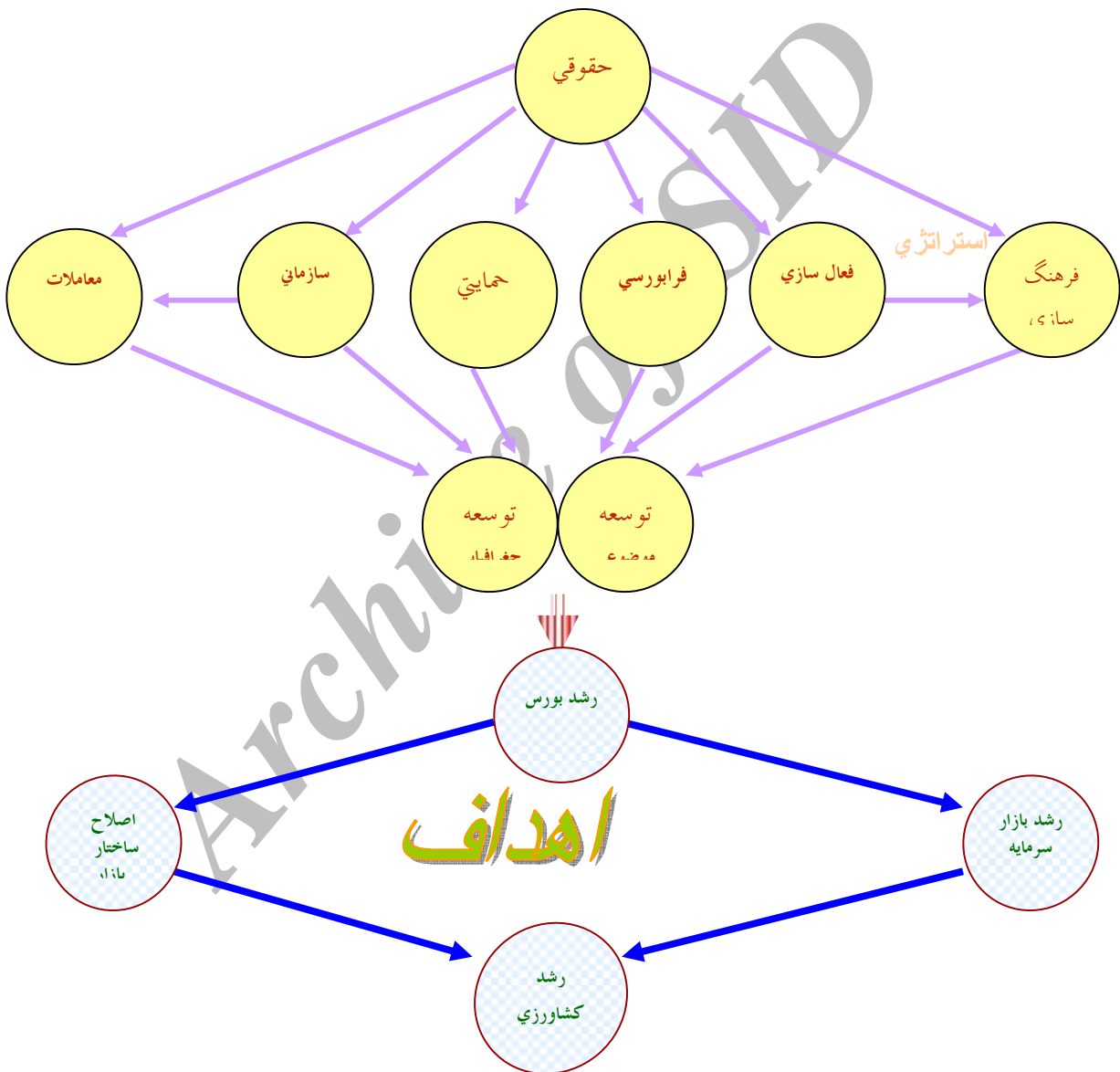
جدا از اهداف سازمانی، بواسطه تاثیر مثبت بورس در برطرف کردن چالشهای موجود در بازار محصولات کشاورزی می تواند به رشد بخش کشاورزی کمک کرد. پیش بینی می شود شفافیت و کاهش

ریسک در بازار محصولات کشاورزی موجب جذب سرمایه گذاری شده و زمینه افزایش تولید را فراهم سازد.

پتانسیل موجود در اقتصاد کشور و اقتصاد کشاورزی برای حصول نتایج مزبور کاملاً مساعد می باشد. که از جمله تولید و تولیدکننده زیاد، مزیت های نسبی در گروهی از محصولات می باشد. برای رسیدن به اهداف سازمان ۸ استراتژی در نظر گرفته شده است.

شکل ۱: روابط استراتژی ها و اهداف برنامه ۵ ساله

استراتژی اول: جایگاه حقوقی

کارایی و رشد بازارهای سرمایه و بورسهای کالا در تمامی کشورها اعم از توسعه یافته و در حال توسعه مدیون وجود مقررات و قوانین منظم و جامع می باشد. یک بورس کالا بیش از هر چیز نیازمند یک چارچوب قانونی است که بر پایه آن مسئولیت تنظیم، نظارت و اختیارات قانونی لازم جهت ساماندهی فعالیت بورس کالا از سوی یک مقام قانون گذار به یک نهاد دولتی یا شبه دولتی به عنوان یک مقام ناظر تفویض شده باشد.

استراتژی دوم: استراتژی سازمانی

سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی ایران به عنوان نهاد اجرایی بازار وظیفه خود تنظیمی را از طریق مجمع عمومی، هیأت مدیره و دبیرکل سازمان انجام می دهد. مجمع عمومی وظیفه تصویب برنامه های استراتژیک سازمان را به عهده دارد. هیأت مدیره به عنوان تعیین کننده سیاستهای کلی و چهارچوب های اصلی برنامه ها با کمک سه کمیته راهبردی شامل کمیته های ساختاری، معاملات و فرهنگ سازی ایفای نقش کرده و دبیر کل نیز به عنوان مجری و اداره کننده عملیات، فعالیت های خود تنظیمی را اداره می نماید.

استراتژی سوم: استراتژی معاملات

هر بازار متشکی از محصولات کشاورزی را نمی توان بورس کالای کشاورزی دانست و در واقع بورس کالای کشاورزی باید بتواند علاوه بر دارا بودن خصوصیات از قبیل انسجام، سازمان یافتگی، شفافیت، فراگیری و رقابتی بودن از تعداد زیاد عرضه کنندگان و تقاضا کنندگان و در نتیجه معاملات گسترده (نقدی و آتی) برخوردار باشد. لذا لازم است به تبیین سیاستهای مورد نظر در ارتباط با انواع معاملات نقدی، نسبه و اعتباری، سلف و آتی پرداخته و استراتژی معاملات در قالب سه بخش متفاوت تشریح شود.

استراتژی چهارم: فعال سازی شرکت های کارگزار

با توجه به نقش مهم کارگزاران در رونق بورس کالای کشاورزی لازم است تعداد کارگزاران، میزان و همچنین کیفیت فعالیت آنها طی برنامه پنج ساله افزایش یابد. برای افزایش کارگزاران لازم است با تعیین هدف در مورد پوشش بازار بورس نسبت به تولیدات کشاورزی، تعداد قراردادهای معامله شده به میزان تولید و در نظر گرفتن حداقل معاملات برای کارگزار برنامه ریزی صورت گیرد. از حیث کیفیت فعالیت کارگزاران، اولاً برنامه باید از طریق قراردادهای جدید مورد توجه قرار گیرد. قراردادهای جدیدی که می تواند موجب فعال سازی کارگزاران بورس گردد نه تنها باید از شرایط انطباق پذیری با ساختار فعلی بازار برخوردار بوده بلکه بهتر از قرار دادهای سنتی عملکرد داشته باشد تا عملاً موجب استقبال فعالان بازار قرار گیرد.

استراتژی پنجم: استراتژی حمایتی

خواه یا ناخواه عملکرد بورس کالای کشاورزی در ایران تحت شعاع سیاستهای دولت قرار دارد. حمایتی دولت در طی برنامه پنج ساله اول بایستی شامل: تخفیف مالیات برای نهادهای فعال در بورس، الزام کارخانجات به فروش حداقل 30% محصولات در بورس، توزیع 10 درصد کالاهای وارداتی از طریق بورس، حمایت مالی از سازمان کارگزاران بورس در طول برنامه اول باشد.

استراتژی ششم: استراتژی توسعه

جهت رسیدن به رکورد 10 درصدی از تولیدات کشاورزی لازم است توسعه بورس انجام گرفته و از وضعیت فعلی خارج گردد. توسعه بورس از چند جنبه باید صورت گیرد: گسترش جغرافیایی بورس، استفاده از دفاتر محلی شرکت های کارگزار در نقاط پراهمیت به لحاظ تولید و بازار، برپایی تالارهای استانی و منطقه ای، گسترش بازارهای متمرکز فرابورسی، معرفی محصولات جدید کشاورزی برای معامله در بورس، راه اندازی تدریجی بازار معاملات آتی.

استراتژی هفتم: استراتژی فرهنگ سازی

سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی مانند دیگر سازمانها به عنوان زیر مجموعه‌ای از کل نظام اقتصادی کشور محسوب می‌شود که به طور مستمر با محیط درونی و بیرونی خود در ارتباط و متأثر از آن است. محورهای اصلی برنامه ۵ ساله فرهنگ سازی عبارت است از اطلاع رسانی و آموزش که با توجه به نوع مخاطبین در سه دسته قرار می‌گیرند: اطلاع رسانی اداری و فضا سازی که مخاطبان آن مدیران و مسئولان دستگاه های دولتی، اطلاع رسانی عام، اطلاع رسانی تخصصی. با توجه به گستردگی و امکانات معاونت ترویج و آموزش وزارت جهاد کشاورزی می‌توان از حمایت های این معاونت در تسریع اهداف برنامه بهره برد.

استراتژی هشتم: راه اندازی بازار های OTC

مرکز تجارت بین المللی در حقیقت یک مرکز خرید مدرن برای تجار مواد غذایی و محصولات کشاورزی می‌باشد که می‌توانند در یک مکان معین که در آن کلیه سازمانهای تجاری، صادر کنندگان، وارد کنندگان، موسسات حمل و نقل، موسسات مالی و بیمه، بانکها، دواير دولتی و غیره قرار دارند به امور تجارت بپردازند. هدف اصلی ایجاد بازار (OTC) توسعه فعالیت های اقتصادی از طریق افزایش تجارت داخلی و بین المللی محصولات کشاورزی و ایجاد تسهیلات در این زمینه می‌باشد که این امر به نوبه خود می‌تواند در افزایش اشتغال مولد، رشد سرمایه گذاری داخلی و خارجی و رشد اقتصادی کشور و بخش کشاورزی نقش مهمی را ایفاء نماید. ایجاد یک چنین بازار منسجم و قانونمندی که در آن شیوه معاملات به مانند شرایط انجام معاملات در بازار بورس کالای کشاورزی باشد، ضروری به نظر می‌رسد.

ظرفیت تولید فعال صنایع رب گوجه فرنگی در کشور در حدود 3.5 میلیون تن، اشتغال ایجاد شده 21464 نفر و پرکنندگی این صنایع در سطح کشور در حدود 325 واحد می‌باشد. در مورد صنایع فرآوری شیلات، از ظرفیت تولیدی در حدود 113.5 هزار تن و 8 میلیون قوطی، اشتغال ایجاد شده 6296 نفر و تعداد واحدهای فرآوری در سطح کشور در حدود 99 واحد می‌باشد. در مورد صنایع کنسنتره و آب میوه گیری از ظرفیت تولیدی در حدود 19.2 میلیون تن، 250 هزار شیشه، 15.7 میلیون لیتر، 2 میلیون عدد، 10 میلیون بسته و 64 مترمکعب برخوردار بوده است. اشتغال ایجاد شده 19695 نفر، تعداد واحدهای فعال 413 و سرمایه در گردش در این صنعت در حدود 2668.4 میلیارد ریال می‌باشد.

مهمترین مزیت بازار OTC محصولات کشاورزی، قانونمند بودن بازار و فراهم بودن شرایط لازم با توجه به افتتاح تالار بورس کالای کشاورزی می‌باشد که در این صورت ایجاد بازار فرابورس میتواند نقش مکمل بازار بورس کالای کشاورزی را عهده دار بوده و سبب گسترش رونق هر دو بازار گردد.

References:

-Peck, A. E. 2001, 'The Development of Commodity Exchange in the Former Soviet Union, Eastern Europe, and china' Institute for International studies, Stanford university .

- UNCTAD, Overview of Commodity Exchanges in the World.